

جایگاه و رسالت عالمان دینی با تأکید بر جایگاه و رسالت روحانیان در سپاه

پدیدآورده (ها) : رفیعی، علی

میان رشته ای :: پیام :: تابستان 1390 - شماره 106

از 16 تا 31

آدرس ثابت : <http://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/930102>

دانلود شده توسط : مرکز مدیریت حوزه های علمیه-کتابخانه ایت الله بروجردی

تاریخ دانلود : 29/04/1395

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

جایگاه و رسالت عالمان دینی

با تأکید بر جایگاه و رسالت روحانیان در سپاه

علی رفیعی*

چکیده

عالمان دینی که در روایات از آنان با عنوان «علما» یا «علمای ربانی» تعبیر شده است، در جامعه اسلامی جایگاه ممتازی دارند. این جایگاه در گرو رسالتی است که از سوی معصومان علیهم السلام به عنوان وارثان علوم و نایبان عام آن حضرات بر دوش ایشان نهاده شده است؛ رسالتی همچون مرزبانی فرهنگی از دین، نگاهبانی و نشر علوم دینی در جامعه و پیشسازی در امر جهاد با دشمنان اسلام.

روحانیان سپاه با عنایت به فلسفه وجودی نمایندگی ولی فقیه در این نهاد مقدس و مأموریت ابلاغی آن، همین رسالت را در گستره سپاه و بسیج برعهده دارند که با فراهم آوردن بسترها و ابزار کار، همچون موضوع‌شناسی، آینده‌نگری، نوگرایی و اطلاع‌یابی و هوشمندی لازم به ایفای رسالت پرداخته و انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن را پاس می‌دارند.

واژگان کلیدی

عالمان دینی، انقلاب اسلامی، پاسداری، نمایندگی ولی فقیه، روحانیان.

*. عضو هیئت علمی پژوهشکده تحقیقات اسلامی.

هنگامی که خداوند آدم ابوالبشر را از بهشت به زمین فرود آورد، اسباب سعادت و تعالی و تکامل او را برای رسیدن به مرتبه عبودیت و قرب الی الله برای وی فراهم ساخت. دین دربردارنده مجموعه این اسباب است که راه زندگی پاکیزه و خوشبختی و سعادت را به انسان‌ها می‌آموزد و این امکان را برای بشر فراهم می‌آورد که با به کارگیری آموزه‌های دینی به مقام قرب الهی و منازل کرامت دینی نایل آید.

رهبران دینی و پیامبران الهی از ارکان مهم دین‌اند که در طول حیات بشر با در دست داشتن کتاب آسمانی به آموزش و پرورش فرزندان آدم همت گماردند و همگان را به آیین یکتاپرستی فراخواندند تا به تعبیر قرآن، مردمان به اجرای قسط و عدالت برخیزند.^۱

این رسالت با درگذشت پیامبران برعهده جانشینان آنان بود. اوصیای انبیای الهی در همه تکالیف و مسئولیت‌ها به جای آنان عمل می‌کردند و با تلاش خستگی‌ناپذیر به گسترش تعالیم الهی و نشر آموزه‌های دینی و استحکام یافتن عدالت اجتماعی می‌پرداختند، تا آنگاه که اراده حق تعالی به ختم نبوت و قطع نزول کتاب آسمانی تعلق گرفت و این کار با بعثت برترین پیامبر (حضرت محمد بن عبدالله ﷺ) و جامع‌ترین کتاب آسمانی (قرآن کریم) محقق شد.

با رحلت نبی اعظم اسلام ﷺ، جانشینان آن حضرت، وظایف و رسالت او را پی گرفتند و یکی پس از دیگری تا دوازدهمین وصی، یعنی حجة بن الحسن. به پاسداری از آیین جهانی اسلام و نشر و گسترش آن همت گماردند.

با آغاز عصر غیبت آخرین وصی پیامبر ﷺ، عصر عالمان، یعنی دانش‌آموختگان و پرورش‌یافتگان مکتب اهل‌بیت - که علوم و احکام اسلامی را از پیشوایان خود به ارث برده بودند - آغاز گردید و آنان با همه فشارها و تهدیدها از آغاز عصر غیبت تاکنون میراث دین و رهاورد پیامبران و امامان علیهم‌السلام را حفظ کردند و معارف قرآن را در همه ابعاد اعتقادی، اخلاقی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... میان مردم عصر خود گسترش دادند. بنابراین، در یک نگاه می‌توان الطاف خداوند به بندگان خود در امر هدایت و راهنمایی مردم و ایفای رسالت الهی را در سه دوره، این چنین رتبه بندی کرد: عصر پیامبران، عصر امامان علیهم‌السلام و عصر عالمان دینی که در آیات و روایات از آنان به «علما» یا «علمای ربانی» تعبیر شده است.^۲

رهبران دینی و پیامبران الهی
از ارکان مهم دین‌اند که
در طول حیات بشر با
در دست داشتن کتاب
آسمانی به آموزش و
پرورش فرزندان آدم همت
گماردند و همگان را به
آیین یکتاپرستی فراخواندند
تا به تعبیر قرآن،
مردمان به اجرای قسط و
عدالت برخیزند.

امامان با نصّ و تصریح پیامبر و امام پیش از خود عهده دار چنین مسئولیتی شدند و عالمان دینی با دستور و رهنمود کلی امامان علیهم السلام.

ما در این مقاله ضمن مستندسازی این مطلب به آیات و روایات، با استفاده از آموزه‌های دینی و رهنمودهای امام خمینی ره و مقام معظم رهبری، برجسته‌ترین رسالت‌های عالمان دینی در برابر امت را تبیین و با رویکردی کاربردی و عملیاتی در حوزه نهاد مقدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی - که افتخار بهره‌گیری از جمع کثیری از صاحبان فضل و دانش و پرچمداران علم و عمل را دارد - به رسالت‌های مهم و حساس این عزیزان در حوزه نمایندگی ولی فقیه اشاره خواهیم کرد.

جایگاه عالمان دینی

عالمان دینی به لحاظ دانش دینی‌ای که می‌اندوزند و جایگاه مسئولیتی که در آن قرار دارند و نیز رابطه ولایی‌ای که با ولی نعمتان خود، یعنی پیشوایان معصوم علیهم السلام دارند، در شریعت از جایگاه و رتبت بلندی برخوردارند که از دو منظر آیات و روایات به آن اشاره می‌کنیم:

الف) آیات

۱. وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سَيْرُوا فِيهَا لِيَالِي وَأَيَّاماً آمِنِينَ. (سبأ: ۱۸)

و میان ایشان (مردم سبا) و آبادی‌هایی که در آنها برکت نهادیم، قریه‌هایی نمایان قرار دادیم و سیر در آنها را به اندازه مقرر کردیم او به آنها گفتیم: [شبا و روزها در این آبادی‌ها با ایمنی [کامل] سیر کنید!

آیه در ادامه قصه قوم سبا و ویژگی منطقه مسکونی آنان و آبادانی شهرهای ایشان است که در فاصله بین سرزمین سبا و سرزمین شام، مناطقی نزدیک به هم وجود داشت که از یکدیگر قابل مشاهده بودند و مردم سبا می‌توانستند از یمن تا شام را در هر وقت از شب و روز که بخواهند با امنیت کامل سفر کنند؛ اما در چندین روایت^۲ از امامان علیهم السلام که در تفسیر این آیه شریفه وارد شده است «قرای ظاهره» دانشمندان و عالمان دینی دانسته شده‌اند که میان مردم و «قرای مبارکه»، یعنی معصومان علیهم السلام واسطه هستند و مردم را با هدایت و راهنمایی خویش به «قرای

مبارکه» می‌رسانند و مردم در هر شرایطی و مواجهه با هر جریانی از حرکت در این مسیر احساس آسایش و امنیت می‌کنند.

۲. فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَكَيْنُدِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ. (توبه: ۱۲۲)

چرا از هر فرقه‌ای از آنان (مؤمنان) گروهی کوچ نمی‌کنند تا دین پژوهی کنند و قوم خود را - وقتی به سوی آنان بازگشتند - بیم دهند. باشد که آنان از کیفر الهی بترسند.

منظور از تفقه در دین فراگیری عمیق و آگاهانه همه معارف و احکام اسلام، اعم از اصول و فروع است. بنابراین آیه یاد شده دلیل روشنی است بر اینکه همواره گروهی از مسلمانان به عنوان یک واجب کفایی باید برای تحصیل علم و دانش، شناخت اسلام و تفقه در دین به سوی حوزه‌ها و مراکز علمی هجرت کنند و پس از فراغت از تحصیل به اِنذار و هدایت مردم پردازند. اینان همان عالمان دینی هستند.

ب) روایات

در روایات متعددی از عالمان دینی و فقها به وارثان پیامبران، جانشینان رسول خدا ﷺ و امینان آن حضرت^۴ یاد شده و منزلت آنان، همچون منزلت انبیای بنی اسرائیل دانسته شده است.^۵ به عنوان نمونه امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَ ذَلِكَ أَنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يورثُوا دِرْهَمًا وَ لَأ دِينَارًا وَ إِمَّا أَوْرَثُوا أَحَادِيثَ مِنْ أَحَادِيثِهِمْ فَمَنْ أَخَذَ بِشَيْءٍ مِنْهَا فَقَدْ أَخَذَ حَظًّا وَ أَفِرًّا فَأَنْظَرُوا عَلَيْكُمْ عَمَّنْ تَأْخُذُونَهُ فَإِنَّ فِيْنَا أَهْلَ الْبَيْتِ فِي كُلِّ خَلْفٍ عَدُوًّا يُنْفُونَ عَنْهُ تَحْرِيفَ الْعَالِينَ وَ الْبُطْلَانَ وَ تَأْوِيلَ الْجَاهِلِينَ^۶

دانشمندان [دینی] وارثان پیامبران‌اند و این بدان جهت است که پیامبران درهم و دیناری از خود برجای نمی‌گذارند، بلکه سخنان و احادیثی از خود برجای می‌گذارند. پس هر کس چیزی از آنها را بگیرد، به بهره‌فراوان دست یافته است. پس بنگرید که علم خود را از چه کسی فرامی‌گیرید، زیرا میان ما خاندان در هر نسلی مردمان عادل هستند که دین را از تحریف‌گلوکنندگان و ساخته‌های باطل‌پسندان و تأویل‌نادانان دور می‌کنند و می‌پرورانند.

در بعضی روایات، امامان مردم را مکلف به رجوع به عالمان دینی و روایت‌کنندگان احادیث معصومان علیهم السلام کرده و از عالمان دینی به عنوان نمایندگان و

عالمان دینی از نظر مسئولیت و رسالت سنگین تبلیغ دین و هدایت و ارشاد امت، در امتداد انبیا و جانشینان خاص آنان قرار دارند.

حجت‌های خود میان مردم نام برده‌اند؛ مانند این روایت:

وَأَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَأَقَعَةُ فَأَرْجِعُوهَا إِلَيَّ رُوَاةَ حَدِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ^۷

در حوادث و رخدادهایی که برای شما پیش می‌آید به راویان احادیث ما رجوع کنید؛ زیرا آنان حجت من بر شما هستند و من حجت خدا بر آنان.

در این توقیع شریف، حضرت حجت، تکلیف شیعیان را در عصر غیبت مشخص کرده و آنان را در رخدادهای اجتماعی و دینی به عالمان دینی ارجاع داده است و در فلسفه دستور خود تأکید کرده که فقها حجت آن حضرت میان مردم‌اند و وی حجت خدا بر آنان است.

حاصل این آیات و روایات این است:

۱. عالمان دینی از نظر مسئولیت و رسالت سنگین تبلیغ دین و هدایت و ارشاد امت، در امتداد انبیا و جانشینان خاص آنان قرار دارند.
  ۲. تفقه در دین و شناخت عمیق احکام و معارف آن و در نهایت تبلیغ و نشر آن معارف در سطح جامعه از واجبات کفایی است.
  ۳. فقیهان و عالمان دینی، مسئول ارشاد، انذار و هدایت جامعه خویش‌اند.
  ۴. پیشوایان معصوم علیهم‌السلام درهم و دیناری از خود به ارث نمی‌گذارند. میراث ایشان مکتب فکری و سخنان و احادیث آنان است که در دست عالمان دینی است و آنان با برخورداری از این میراث گرانبها، دین الهی و مکتب انبیا را از تحریف گزاف مسلکان، باطل اندیشان و نادانان پاس می‌دارند.
  ۵. تنها تکیه گاه مردم در بحران‌های اجتماعی در عصر غیبت، فقها و عالمان دینی‌اند و مردم برای خروج از این بحران‌ها و راهیابی به صراط مستقیم حق، مکلف به رجوع به آنان‌اند. بنابراین، تکلیف و مسئولیت از هر دو طرف سنگین است؛ هم از طرف عالمان دینی که در این حوزه در جایگاه انبیا و امامان علیهم‌السلام نشست‌اند و هم از طرف مردم که خواهان تعالی و تکامل و سعادت‌مندی خویش‌اند.
- اینک برخی از محورهای برجسته رسالت عالمان دینی در عصر غیبت:

رسالت‌های عالمان دینی

از آنچه بدان اشاره رفت، روشن شد که رسالت عالمان دینی در مواجهه با مردم و

سنگین ترین رسالت
در حوزه روشنگری برعهده
عالمان دینی است.
آنان شاخص ترین قشر
در جامعه‌اند.

جامعه خویش همان رسالت پیامبر عظیم الشان اسلام ﷺ و امامان معصومین است و به عبارت دیگر، عالمان دینی در عصر غیبت نماینده دوره سوم از دوره‌های سه گانه رسالت خداوند در زمین و به یک واسطه (امامین) حجت‌های خدا (به معنای عام) بر مردمان اند که باید به وظایف نمایندگی خود از حجت معصوم همت گمارند. این وظایف بسیارند که به مهم‌ترین آنها بسنده می‌کنیم:

۱. مرزبانی فرهنگ دینی و مکتب اهل بیت

دشمنان دین و راهزنان عقیده و اندیشه شیعی، همواره - به صورت فردی و گروهی - می‌کوشند افکار و اذهان جامعه و عقاید مردم را از هویت دینی و معارف حقه شیعی منحرف کنند. تضعیف باورهای دینی مردم، القای شبهه و تشکیک در اصول و مبانی یا ناکارآمد نشان دادن دین در عصر مدرنیته، ترویج عرفان‌های کاذب و مکتب‌سازی در برابر مکتب حق و ده‌ها مورد دیگر از اقداماتی است که دشمن درصدد اجرای آنها است.

مردم مؤمن و متدین باید در برابر این توطئه‌ها هوشیار و بصیر باشند و خود را از فرو افتادن در دام این صیادان عقیده و ایمان حفظ کنند.

در این عرصه، سنگین ترین رسالت در حوزه روشنگری برعهده عالمان دینی است. آنان شاخص ترین قشر در جامعه‌اند که در سنگر هدایت و ارشاد و تعلیم و تربیت به مرزبانی عقیده اسلامی همت گمارده و با استفاده از جایگاه و عظ و خطابه و جدال احسن، نوشتن کتاب‌ها و مقالات علمی ارزنده، تشکیل حوزه‌های علمی و درسی و ایجاد کرسی‌های بحث و مناظره با سردمداران جبهه‌های منحرف، امت اسلامی و تشنگان حقیقت را از چشمه سارهای قرآن و سنت سیراب نموده، شیاطین انس و رهزنان ایمان و عقیده مسلمان را از دستیابی به اهداف شوم خود مأیوس کنند. امام عسکری علیه السلام از قول امام صادق علیه السلام در این زمینه می‌فرماید:

عُلَمَاءُ شِيعَتِنَا مُرَابِطُونَ بِالتَّنْعَرِ الَّذِي يَلِي إِبْلِيسَ وَ عَقَارِيئُهُ يَنْعَوُهُمْ عَنِ الْخُرُوجِ عَلَيَّ ضُعَفَاءَ شِيعَتِنَا وَ عَنِ أَنْ يَسْلُطَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ وَ شِيعَتُهُ التَّوَّاصِبُ.^۸
علمای شیعه ما مرزبانان مرزی هستند که شیطان و لشکریانش قصد هجوم به آن را دارند. آنان شیاطین را از یورش به حریم شیعیان ضعیف ما باز می‌دارند و نمی‌گذارند او و پیروان ناصبی‌اش بر آنان مسلط گردد.

تردیدی نیست که حوزه‌های علمیه و علمای متعهد در طول تاریخ اسلام و تشیع، مهم‌ترین پایگاه اسلام در برابر حملات، انحرافات و کجروی‌ها بوده‌اند. علمای بزرگ اسلام در همه عمر خود، تلاش نموده‌اند تا مسائل حلال و حرام الهی را بدون دخل و تصرف ترویج نمایند.

و نیز در روایتی دیگر از زبان پدرش امام هادی علیه السلام فرمود:

لَوْ لَأَ مِنْ يَبْقَى بَعْدَ غَيْبِهِ فَائِمِنَا. مِنَ الْعُلَمَاءِ الدَّاعِينَ إِلَيْهِ وَ الدَّلَّيْنِ عَلَيْهِ وَ الدَّائِبِينَ عَنْ دِينِهِ بِحُجَجِ اللَّهِ وَ الْمُتَّبِعِينَ لِضَعْفَاءِ عِبَادِ اللَّهِ مِنْ شَيْبَاكِ إِبْلِيسَ وَ مَرْدِيَهَ وَ مِنْ فِخَاخِ الثَّوَابِصِ لَمَّا بَقِيَ أَحَدٌ إِلَّا ارْتَدَّ عَنْ دِينِ اللَّهِ وَ لَكُنْهُمْ الَّذِينَ يَمْسُكُونَ أَرْزَمَةَ قُلُوبِ ضَعْفَاءِ الشَّيْعَةِ كَمَا يُمْسِكُ صَاحِبُ السَّفِينَةِ سُكَّانَهَا أَوْ لَيْسَ هُمْ الْأَفْضَلُونَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.^۹

اگر بعد از غیبت قائم ما عالمانی نباشند که مردم را به سوی او فرا خوانند و به سمت حضرتش رهنمون گردند و از آیین او به حجت‌های الهی دفاع کنند و شیعیان ناتوان را از فروافتادن در دام‌های شیطان و پیروان سرکش او و نیز دام‌های نواصب برهانند، کسی باقی نمی‌ماند مگر آن که از دین خدا برمی‌گشت؛ لیکن عالمان دینی، زمام دل‌های شیعیان ضعیف را در دست می‌گیرند؛ چنان‌که صاحب کشتی سُکان^{۱۰} آن را. آنان برترین انسان‌ها در پیشگاه خداوند بزرگ‌اند.

امام خمینی علیه السلام در مقام بیان این نقش حیاتی و بی‌بدیل عالمان دینی می‌فرماید:

تردیدی نیست که حوزه‌های علمیه و علمای متعهد در طول تاریخ اسلام و تشیع، مهم‌ترین پایگاه اسلام در برابر حملات، انحرافات و کجروی‌ها بوده‌اند. علمای بزرگ اسلام در همه عمر خود، تلاش نموده‌اند تا مسائل حلال و حرام الهی را بدون دخل و تصرف ترویج نمایند.^{۱۱}

مقام معظم رهبری نیز مرزبانی از فرهنگ دینی در برابر تهاجم فرهنگی دشمن را رسالت عالمان دینی دانسته و می‌فرماید:

دشمنان ما با استفاده از ثروت بی‌پایان، تجربه‌های فراوان و مغزهای قوی، علاوه بر آنچه که تا حالا نوشته‌اند، برای القای شبهه در فکر اسلامی و ایمان اسلامی مردم، هزاران کتاب خواهند نوشت و هزاران مقاله تنظیم خواهند کرد. هزاران شبهه را رها خواهند کرد تا در ذهن و مغز و دل مردم بنشینند و جاگیر بشود. در مقابل این تهاجم فرهنگی، چه کسی باید ایمان مردم را حفظ، ذهنشان را مجهز و ایمانشان را مسلح کند؟ این، وظیفه علما است.^{۱۲}

۲. حفظ و گسترش علوم دینی

آنچه از علوم دینی (اعم از فقه، تفسیر، کلام، تاریخ اسلام، اخلاق و...) هم اکنون در

اختیار ما است. حاصل تلاش‌ها و مجاهدت‌های اندیشمندان دینی و مجاهدان عرصه فرهنگ و دانش در حوزه دین است. عالمان دینی در این سنگر در دو محور ایفای نقش کردند:

نخست، معارف دینی را از سرچشمه‌های آن، یعنی قرآن و سنت، در پرتو اجتهاد پویا، استخراج تنظیم و سازماندهی موضوعی کردند و دوم، در حفظ و نگهبانی از اصول و فروع آن از دستبرد تحریف‌گران و تفسیرکنندگان به رأی - که همواره می‌کوشیدند نظرات شخصی یا حزبی و گروهی خود را به عنوان آموزه‌های دینی در جامعه اسلامی عرضه کنند - نهایت تلاش خود را به کار گرفتند. بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران در این زمینه می‌فرماید:

اگر فقهای عزیز نبودند، معلوم نبود امروز چه علمی به عنوان علوم قرآن و اسلام و اهل‌بیت به خورد توده‌ها داده بودند. جمع‌آوری و نگهداری علوم قرآن و آثار و احادیث پیامبر بزرگوار و سنت و سیره معصومین علیهم‌السلام و ثبت و تبویب و تنقیح آنها در شرایطی که امکانات، بسیار کم بوده است و سلاطین و ستمگران در محور آثار رسالت، همه امکانات خود را به کار می‌گرفتند، کار آسانی نبوده است که بحمدالله امروز نتیجه آن زحمات را در آثار و کتب بابرکتی همچون کتب اربعه و کتاب‌های دیگر متقدمین و متأخرین - از فقه و فلسفه، ریاضیات و نجوم و اصول و کلام و حدیث و رجال و تفسیر و ادب و عرفان و لغت و تمامی رشته‌های متنوع علوم - مشاهده می‌کنیم.^{۱۳}

۳. پرچمداری جهاد و شهادت

از جمله توطئه‌های دشمنان از همان آغاز طلوع اسلام برای محو و نابودی این آیین آسمانی یا دست کم جلوگیری از نفوذ و گسترش آن در جامعه، یورش نظامی است. برای خنثی کردن این توطئه دشمن، احاد امت اسلامی مکلف به دفاع از کیان اسلام و عقب نشاندن دشمن‌اند.

عالمان دینی در این جبهه مبارزه نیز همواره نخستین قشری بودند که در برابر دشمنان قد برافراشتند و از اسلام حمایت کردند؛ چه با فتوا به جهاد و ایجاد انگیزه دینی در تحریض مردم به حضور در عرصه‌های نبرد و چه با پشتیبانی معنوی و مادی و حتی حضور مستقیم در میدان‌های نبرد.

رهبری نهضت‌های حق‌طلبانه شیعی در طول تاریخ از قیام علیه سامانیان^{۱۴}

عالمان شیعه با الگوگیری از پیشوایان معصوم خویش - به ویژه سرور و سالار آزادگان حضرت اباعبدالله الحسین (ع) - با حضور در عرصه‌های جهاد و ستیز با ستمگران و متجاوزان به حریم اسلام، منشور «شهدای فضیلت» را رقم زدند.

گرفته تا نهضت تنباکو و قیام پانزده خرداد با عالمان دینی و فقیهان شیعی بوده است. حضور روحانیت شیعی در مبارزات ضد استعماری بر جبین تاریخ ملت‌های ایران، عراق، لبنان و... می‌درخشد.

عالمان شیعه با الگوگیری از پیشوایان معصوم خویش - به ویژه سرور و سالار آزادگان حضرت اباعبدالله الحسین (ع) - با حضور در عرصه‌های جهاد و ستیز با ستمگران و متجاوزان به حریم اسلام، منشور «شهدای فضیلت» را رقم زدند؛ منشوری که توسط عالمی مجاهد همچون علامه امینی صفحاتی از آن را جمع‌آوری و مکتوب کرد و تحت عنوان «شهداء الفضیله» که شرح مجاهدات ۱۳۰ تن از برجسته‌ترین عالمان شهید شیعه است - منتشر ساخت.

کتاب *شهداء الفضیله* بر این پندار پوچ که علمای شیعه در این عرصه حضور نداشته و بی‌تفاوت در برابر مصالح امت، با سلاطین و طاغوت‌های زمان خویش سازش کرده‌اند، مهر ابطال زد و نموداری از آن همه مجاهدت‌ها و شهادت‌ها را ترسیم کرد. البته کتاب‌های فراوان دیگری درباره مبارزات عالمان دینی و نهضت‌های شیعی، همچون نهضت سیدجمال الدین اسدآبادی، نهضت تنباکو، جنبش مشروطیت، انقلاب عراق و بیرون کردن انگلیسی‌ها از آن کشور، مبارزات علمای ایران با رضاشاه، ملی شدن صنعت نفت، مبارزات شیخ محمد خیابانی و شهید مدرس و بالاخره انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ع) و یاران شهید آن گرامی، نوشته شده است که تا اندازه‌ای کوشش‌های علمای شیعه در راه آزادی ملت‌ها و تحقق آرمان‌های انبیا و جانشینان آنان را روشن کرده است.

امام خمینی (ع) نقش عالمان دینی در نهضت‌های الهی و مردمی را این‌گونه ترسیم می‌کند:

در هر نهضت و انقلاب الهی و مردمی، علمای اسلام اولین کسانی بوده‌اند که بر تارک جبینشان، خون و شهادت نقش بسته است. کدام انقلاب مردمی - اسلامی را سراغ داریم که در آن، حوزه و روحانیت پیشکسوت شهادت نبوده‌اند و بر بالای دار نرفته‌اند و اجاسد مطهرشان بر سنگ فرش‌های حوادث خونین به شهادت نایستاده است؟

در پانزده خرداد و در حوادث قبل و بعد از پیروزی، شهدای اولین، از کدام قشر بوده‌اند؟ خدا را سپاس می‌گزاریم که از دیوارهای فیضیه گرفته تا سلول‌های مخوف و انفرادی رژیم شاه و از کوچه و خیابان تا مسجد و محراب امامت جمعه و جماعات و از دفاتر کل و محل خدمت تا خطوط

مقدم جبهه‌ها و میادین مین، خون پاک شهدای حوزه و روحانیت، افق
فقاقت را گلگون کرده است.^{۱۵}

رهبر معظم انقلاب نیز درباره نقش برخی عالمان دینی در اعلام جهاد علیه
اشغالگران انگلیسی و ایتالیایی می‌فرماید:

وقتی انگلیسی‌ها در بوشهر نیرو پیاده کردند، مرحوم آیت‌الله العظمی سید
عبدالحسین لاری - آن ملای مجاهد طراز اول - اعلام جهاد داد و مسلح شد
و مسلح کرد و خودش پیشاپیش مردم حرکت نمود و جهاد کرد.
وقتی ایتالیایی‌ها وارد لیبی شدند و در آن سال‌ها، این کشور را اشغال کردند،
مرحوم آسید محمد کاظم طباطبایی - صاحب عروه - و بعضی دیگر از مراجع
قم به نفع مردم مسلمان لیبی و علیه ایتالیایی‌ها، فتوای جهاد دادند.^{۱۶}

ایشان در یادکردی از خاطرات حضور روحانیت در جبهه‌های نبرد حق علیه
باطل می‌فرماید:

روحانیت ما، در گذشته هم از این کارها خیلی کرده و در جنگ‌های
گوناگون، حضور داشته است. در همین جنگ‌های عراق (سال
۱۹۲۰ میلادی) علمای بزرگ ما پیشتاز جهاد بودند. اول مرحوم آقا میرزا
محمد تقی شیرازی - میرزای دوم - بعد هم مرحوم شریعت اصفهانی)
فرمانده و رهبر میدان جنگ بودند. من خودم دو نفر عالم را دیدم که در
آن جبهه رفته و لباس رزم پوشیده بودند و جنگیده بودند، یکی مرحوم
آیت‌الله کاشانی بود... دیگری هم یکی از علمای مشهد بود.^{۱۷}

آن عالم و فقیه مجاهد، گوشه‌هایی از خاطرات حضور خود در روزهای اولیه
جنگ را چنین گزارش می‌دهد:

سال ۵۹ که گاهی به مناطق جنگی می‌رفتم؛ ... هر دفعه هفته‌ای یک بار،
برای نماز جمعه تهران می‌آمدم و از راه که می‌رسیدم، خدمت امام
می‌رفتم... یک بار که خدمت ایشان رفته بودم... لباس کار سربازی به تنم
بود. وقتی سوار هواپیما می‌شدم که به اینجا بیایم، قبا می‌پوشیدم و عمامه
سر می‌گذاشتم و این لباس هم ان زیر می‌ماند... و همان طور هم خدمت
امام می‌رفتم. ایشان وقتی که چشمشان به این لباس نظامی افتاد،
تعبیری کردند... اجمالاًش یادم است. ایشان گفتند:

...این مایه افتخار است که یک روحانی لباس رزم به تنش می‌کنند و این
درست است و همان چیزی که باید باشد...^{۱۸}

نقش و رسالت عالمان دینی در هدایت امت در عصر غیبت به تبیین و تعمیق معارف دینی و پاسداشت و گسترش علوم اسلامی و پرچمداری جهاد و شهادت محدود نمی‌شود؛ ولی ما به لحاظ محدودیت حجم به همین مقدار بسنده کردیم تا خواننده محترم با مطالعه این مجمل حدیث مفصل بخواند و قدرشناس این قشر پیشرو و تأثیرگذار باشد و همواره گوش به فرمان و دل به رهنمودها و مواعظ آنان سپارد.

نقش و رسالت روحانیان سپاه

رسالت و مأموریت اصلی پاسداران، پاسداری از انقلاب اسلامی و دست‌آوردهای آن است. ایفای این مسئولیت سنگین، نیازمند شناخت ابعاد گوناگون اعتقادی، فرهنگی، اخلاقی، اقتصادی، سیاسی و نظامی انقلاب در دو حوزه نظری و عملی و مصداقی از یک سو، و کسب توانمندی‌ها و شایستگی‌های لازم برای پاسداری از آن از دیگر سو است. فلسفه وجودی نمایندگی ولی فقیه در این نهاد مقدس تحقق بهینه این دو محور مهم است؛ از این رو، اگر بخواهیم به نقش و رسالت عالمان دینی در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی پی ببریم باید بینیم مأموریت نمایندگی ولی فقیه در سپاه چیست. در ابلاغیه شماره ۲۶/۳۲ مورخ ۸۱/۴/۵ به نماینده ولی فقیه در سپاه، مأموریت نمایندگی این‌گونه آمده است:

نشر معارف و فرهنگ اسلامی در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ایجاد زمینه رشد پرسنل آن در ابعاد عقیدتی - سیاسی و نظارت مستمر بر حفظ و استحکام پایه‌های دین و تقوی و درک و عمل انقلابی و رعایت انطباق مصوبات مراجع مسئول و مراکز تصمیم‌گیری پیش‌بینی شده در قانون سپاه با موازین شرعی و تدابیر مقام معظم ولایت فقیه.^{۱۹}

در این ابلاغیه چهار مأموریت اصلی به عهده نمایندگی سپرده شده است:

۱. نشر معارف و فرهنگ اسلامی؛
۲. ایجاد زمینه رشد کارکنان در ابعاد عقیدتی و سیاسی؛
۳. نظارت مستمر بر حفظ و استحکام پایه‌های دین، تقوا، درک و عمل انقلابی؛
۴. نظارت بر انطباق مصوبات مراجع مسئول و مراکز تصمیم‌گیری پیش‌بینی شده در قانون سپاه با موازین شرعی.

مفاد ابلاغیه از تدابیر و رهنمودهای حضرت امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری گرفته شده است؛ به عنوان نمونه:

۱. امام علیه السلام:

- * کلیه مسائل فرهنگی، عقیدتی، سیاسی و فکری و فعالیت‌های تبلیغاتی و انتشاراتی... زیر نظر شماسنت و شما باید هدایت تمامی موارد مذکور را به عهده بگیرید.^{۲۰}
- * مسائل فرهنگی و اسلامی را با جدیتی بیشتر پیگیری نمایید.^{۲۱}
- * با کمال دقت در تطبیق قوانین و تصمیمات شورای سپاه پاسداران با احکام اسلامی کوشش نمایید و همچنین بر خط فکری و اعتقادی سپاه در سراسر ایران نظارت دقیق نموده و از انحرافات و تخلفات با کمال قاطعیت جلوگیری نمایید.^{۲۲}

۲. مقام معظم رهبری:

- * کار اصلاح علم و عمل و حفظ جهت در سپاه پاسداران، کاری اساسی و همچون روحی در کالبد است و لذا دفاتر نمایندگی ولی فقیه بایستی حضوری فعال و مستمر در همه جای این نیرو داشته باشند و با همکاری صمیمانه با فرماندهان سپاه و بدون دخالت در کار یکدیگر به وظایف خود عمل کنند.^{۲۳}
- * سپاه پاسداران انقلاب اسلامی یک نیروی انقلاب است که بر پایه دین و تقوا و درک و عمل انقلابی به وجود آمده و وظیفه اساسی نماینده اینجانب در آن عبارت است از نظارت مستمر بر حفظ و استحکام این پایه اساسی و برخورد با تخلفات و پیشگیری از آنها.^{۲۴}

سخنان و رهنمودهای امام علیه السلام و مقام معظم رهبری درباره نقش و رسالت دفاتر نمایندگی در سپاه، تأکیدی است بر آنچه شرع مقدس برای عالمان دینی منظور کرده است؛ چه از لحاظ موقعیت ممتاز و جایگاه رفیعی که دارند و چه به لحاظ رسالت و مسئولیت حساسی که بر دوش آنان نهاده شده است.

بدون شک، مرزبانی فکری و فرهنگی نهاد مقدس سپاه و تعمیق باورهای دینی، تقویت روحیه ولایتمداری و بصیرت فرهنگی پاسداری انقلاب اسلامی و مصونیت بخشی آنان در برابر خطوط و جریانات انحرافی و شبهات القا شده از سوی دشمنان انقلاب و سپاه، پاسداشت و نشر علوم و معارف اسلامی در حوزه‌های اعتقادی، اخلاق

کار اصلاح علم و عمل و حفظ جهت در سپاه پاسداران، کاری اساسی و همچون روحی در کالبد است و لذا دفاتر نمایندگی ولی فقیه بایستی حضوری فعال و مستمر در همه جای این نیرو داشته باشند و با همکاری صمیمانه با فرماندهان سپاه و بدون دخالت در کار یکدیگر به وظایف خود عمل کنند.

روحانیان حوزه نمایندگی در صورتی می‌توانند همگام با طرح تحول سپاه پیش رفته، پرچمدار «انقلاب فرهنگی» در این نهاد مقدس باشند که با نگاهی فراتر از کلیشه‌ها و پرسش‌های زمان خویش سیر کنند.

و تربیت اسلامی، احکام و فقه شیعی، قرآن و احادیث آل محمد^{علیهم‌السلام}، تاریخ اسلام و... برعهده روحانیان معزز سپاه است.

تحقق این رسالت بزرگ در سپاه به دست روحانیان در گرو اشراف و احاطه آنان به ابزارهای زیر است:

۱. مسئله‌شناسی: فرهنگ‌سازی در بستر مسئله‌شناسی به نتیجه می‌رسد. ویژگی بارز فرهنگ‌سازان جوامع و تاریخ، چشم تیزبین آنان نسبت به حقایق و واقعیت‌ها است. آنان چیزهایی را می‌دیدند و مسائل و موضوعاتی را شناسایی می‌کردند که دیگران یا آن را نمی‌دیدند یا به تغافل از کنار آن عبور می‌کردند. رهبر معظم انقلاب اسلامی در برشمردن ویژگی‌های شهید مطهری، با اشاره به این نکته مهم می‌فرماید:

یکی از نقاط مثبت ایشان، این بود که ذهن آن بزرگوار، در جست‌وجو و یافتن موضوع مورد نیازی که باید دنبالش رفت و تحدید حدود آن موضوع، دارای یک ذهن ممتاز و کم‌نظیر و با بی‌نظیر بود؛ یعنی ایشان در مسائل اسلامی فستنگ برش می‌زد و موضوعاتی را به طور ممتاز در می‌آورد و توجه می‌کرد که این، یک موضوع است. به نظرم می‌رسد کسانی که در کارهای فکری هستند باید به یک موضوع قابل بحث توجه کنند و به عمق آن بروند. این کار مهم، یک امتیاز است.^{۲۵}

۲. آینده‌نگری: تأثیرگذاری در فرهنگ یک مجموعه به نگرش عمیق و آینده‌نگری نیازمند است. به تعبیر دیگر، تحول آفرینان فرهنگی، همواره باید از زمانه خویش جلوتر حرکت کنند.

روحانیان حوزه نمایندگی در صورتی می‌توانند همگام با طرح تحول سپاه پیش رفته، پرچمدار «انقلاب فرهنگی» در این نهاد مقدس باشند که با نگاهی فراتر از کلیشه‌ها و پرسش‌های زمان خویش سیر کنند؛ امواج فردای جامعه را پیش‌بینی نمایند و نیازهای فردای سپاه را در حوزه فرهنگی و دینی حدس بزنند و از هم‌اکنون برای پیشگیری از آن امواج به چاره‌اندیشی برخیزند. این کار با برنامه‌ریزی و آینده‌نگری میسر است. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با اشاره به این نکته می‌فرماید:

امروز، ما برای آینده جامعه، به مطالب دیگری نیاز داریم که در قرآن و حدیث هست... امروز اگر ما... خود را برای پنج یا ده سال دیگر آماده نکنیم، با مشکلات مواجه خواهیم شد.^{۲۶}

۳. نوگرایی: منظور از نوگرایی، خروج از قالب‌ها و کلیشه‌های متداول در عرصه معارف دینی و یافتن روش‌های نو برای فرهنگ‌سازی است.

روحانیان سپاه در هر مسئولیت (اعم از آموزشی، پژوهشی، عقیدتی، سیاسی و...) باید پیوسته به روش‌ها و شیوه‌های نو بیندیشند و معارف لایزال دین را با بهره‌گیری از تکنولوژی روز در قالب‌های نو و بکر به پاسداران و بسیجیان عرضه کنند.

۴. اطلاع‌یابی و هوشمندی: فرهنگ بانی و فرهنگ‌سازی به حضور در متن جریان‌ات فرهنگی کشور و هوشمندی نیاز دارد. نمی‌توان در انزوا به سر برد و ساده دل و بسیط بود و مدعی فرهنگ مداری بود.

روحانیان سپاه اگر بخواهند مروج فرهنگ دینی در گستره سپاه و بسیج باشند و پاسداران و بسیجیان را در برابر فرهنگ‌های وارداتی واکسینه کنند، باید در این عرصه حضوری فعال داشته باشند و هوشیارانه امواج فرهنگی تهدیدکننده فرهنگ دینی را خوب رصد کنند.

انقلاب اسلامی از آغاز پیدایی و تکون و استقرار خود پیوسته با تهدیدهای سخت، نیمه سخت و نرم مواجه بوده است و هم اکنون بیشترین و پیچیده‌ترین خطری که انقلاب را تهدید می‌کند، تهدیدات نرم است. سپاه به عنوان پاسدار انقلاب باید ابعاد این تهدیدات را به خوبی بشناسد تا بتواند از عهده ستیز با آن برآید. روحانیان در این عرصه و در حوزه فرهنگ نقش اول را دارند؛ از این رو، بیش از دیگر پاسداران هم باید از ابعاد پشت پرده این تهدیدات آگاه باشند و هم هوشیاری و بصیرت خود را افزایش دهند و با دیدی ژرف به تعمیق، تغییر یا دفاع فرهنگی بپردازد. رهبر فرزانه انقلاب هوشمندانه عمل کردن را از ویژگی‌های کار فرهنگی دانسته، می‌فرماید:

کار فرهنگی، اولین خصوصیتی که دارد این است که باید هوشمندانه باشد. کار فرهنگی برف انبار نمی‌شود و این‌طور نیست که هرکس هر کاری از دستش برآمد، بکند. این‌گونه کار فرهنگی، به درد نمی‌خورد. انبوه کار فرهنگی مهم نیست؛ انتظار فرهنگی، چیده شدن و گزیده شدن و هر کاری در جای خود قرار داشتن، این مهم است که باید هوشمندانه باشد.^{۲۷}

پی‌نوشت‌ها

۱. «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ» (حدید، ۲۵)
۲. ر.ک: فاطر: ۲۸؛ بحارالانوار، علامه مجلسی، (اسلامیه، تهران، بی‌تا) ج ۱، ص ۱۲۸ و ۱۸۸.
۳. ر.ک: تفسیر البرهان، سیدهاشم بحرانی، (بنیاد بعثت، تهران، ۱۴۱۶ ق)، ج ۴، ص ۵۱۴ - ۵۱۷.
۴. عن النَّبِيِّ ﷺ: رَحِمَ اللَّهُ خُلَفَائِي فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ خُلَفَاؤُكَ قَالَ الَّذِينَ يُخَيِّونَ سُنَّتِي وَ يُعَلِّمُونَهَا عِبَادَ اللَّهِ. (منية المرید، شهید ثانی، (مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۳۶۸)، ص ۱۰۱ و ۱۰۲)
- و نیز آن حضرت فرمود: الْفُقَهَاءُ أُمَّةُ الرَّسُولِ. (بحارالانوار، ج ۱، ص ۲۱۶)
۵. عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَأَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ. (بحارالانوار، ج ۲، ص ۲۲)
۶. الكفافی، کلینی، (اسلامیه، تهران، ۱۳۶۲)، ج ۱، ص ۳۲.
۷. وسائل الشیعه، شیخ حر عاملی، (دار احیاء التراث العربی، بیروت، بی‌تا)، ج ۱۸، ص ۱۰۱.
۸. بحارالانوار، ج ۲، ص ۵.
۹. همان، ص ۶.
۱۰. سَکَانَ کشتی عبارت است از قطعه‌ای صاف یا سازه‌ای ساخته شده از چوب یا فلز که به صورت عمودی به پاشنه کشتی متصل می‌کنند تا بتوان با چرخاندن آن، جلو کشتی را در همان جهت چرخاند و کشتی را هدایت کرد. (ر.ک: فرهنگ بزرگ سخن، واژه «سَکَانَ»)
۱۱. صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۸۸.
۱۲. سخنرانی در دیدار با علمای اهل تسنن بندر ترکمن در تاریخ ۱۳۶۳/۲/۱۸، به نقل از: حوزه و روحانیت در آئینه رهنمودهای مقام رهبری، ج ۱، ص ۱۴۲.
۱۳. صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۸۸.
۱۴. اشاره به قیام ابومحمد اطروش از فقهای بزرگ شیعه در قرن چهارم هجری است. ر.ک: شهیدان راه فضیلت، ص ۲۴.
۱۵. صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۸۹.
۱۶. سخنرانی در دیدار با ائمه جماعات، روحانیان و طلاب در آستانه ماه مبارک رمضان، ۱۳۷۰/۱۲/۱۴.
۱۷. سخنرانی در دیدار با روحانیان و ائمه جمعه و جماعات اصفهان، ۱۳۶۶/۹/۱.
۱۸. سخنرانی در دیدار با طلاب مدرسه علمیه کرمانی‌ها، ۱۳۶۵/۲/۶.
۱۹. جزیره طرح تحول نمایندگی ولی‌فقیه در سپاه، ویرایش سوم، ص ۸.
۲۰. صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۰۴، حکم انتصاب نماینده در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۶۷/۱۲/۱۸.
۲۱. همان، ج ۱۶، ص ۲۶۲، حکم انتصاب نماینده در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۶۱/۶/۳.

۲۲. همان، ج ۱۵، ص ۲۶۱، فرمان مأموریت به نماینده ولی فقیه برای رسیدگی به وضع سپاه، ۶۰/۹/۲۳

۲۳. روزنامه کیهان، ۶۸/۱۱/۸

۲۴. جزوه طرح تحول نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ویرایش سوم، ص ۲۸

۲۵. سخنرانی در دیدار با اعضای ستاد بزرگداشت سالگرد شهید مطهری، ۱۳۶۸/۲/۳

۲۶. سخنرانی در دیدار با علما و روحانیان غرب تهران، ۱۳۶۱/۲/۶

۲۷. سخنرانی در دیدار با اعضای دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۵/۷/۹

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی